

Lucijan Zalokar

**TEK NA
ROBU
ŽIVČNEGA
ZLOMA**

Lucijan Zalokar

**TEK NA
ROBU
ŽIVČNEGA
ZLOMA**

*Premislek
o svobodi gibanja*

UMco

Ljubljana 2020

Lucijan Zalokar
TEK NA ROBU
ŽIVČNEGA ZLOMA
Premislek o svobodi gibanja

© **Lucijan Zalokar in UMco, 2020.**
Vse pravice pridržane.

Deli besedil so bili v obdobju od 2018 do 2020 objavljeni v časopisu *Delo*, ki prijazno dovoljuje njihovo knjižno objavo.

Izdajatelj in založnik: UMco, d. d.
Zbirka 'S terena'

Odgovorni urednik: Samo Rugelj
Pomočnica urednika: Renate Rugelj
Jezikovni pregled: Mira Turk Škraba
Oblikovanje ovitka in postavitev: Aleš Cimprič
Slika na naslovnici: Depositphotos
Tisk: Primitus, d. o. o.
Naklada: 400 izvodov, 1. natis
Ljubljana 2020

V okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah so brez pisnega dovoljenja založbe prepovedani reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, v številni fotokopiranje, tiskanje in shranjevanje v elektronski obliki.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-4
796.422

ZALOKAR, Lucijan

Tek na robu živčnega zloma : premislek o svobodi gibanja /
Lucijan Zalokar. - 1. natis. - Ljubljana : UMco, 2020. - (Zbirka S
terena)

ISBN 978-961-7050-81-3
COBISS.SI-ID 28212995

UMco d.d., Leskoškova 12, 1000 Ljubljana, tel.: 01/ 520 18 39
e-naslov: bukla-urednistvo@umco.si, spletna stran: www.bukla.si

VSEBINA

	NAMESTO UVODA	7
1.	TEK V ČASU KORONAVIRUSA	9
2.	POGLED NAZAJ	25
3.	PROCES	41
4.	NA CESTI	73
5.	NOGA	93
6.	UM IN TELO	123
7.	KAKO STOKAM, KO STOKAM MED TEKOM	153
8.	PO KONCU – ZAČETEK	171
	EPILOG	183

Namesto uvoda

Bi si v danem trenutku želeli več svobode? Ste lahko bolj svobodni, kot ste trenutno? Je svoboda sploh mogoče meriti? Kaj vam ta beseda sploh pomeni? Občutek sle po življenju, brezskrbnosti, vrtoglave tesnobe in neznosne lahкости bivanja? Ali pa finančno neodvisnost, buteljko vina v dvoje na vroč poletni večer, vožnjo po puščavi in stopala, ki se ob vsakem koraku strastno odbijejo od tal? Morda kaj tretjega. Vsak ima svojo definicijo. Tudi jaz.

Po Jeanu-Paulu Sartru, utemeljitelju eksistencializma, je svoboda srž človekovega izkustva. Nič ne bi škodilo, če bi si to misel priklicali v spomin vsakič, ko nas zamika, da bi odgovornost preložili na druge; svetu bi s tem prihranili prenekatero sprenevedanje in izmikanje. Kajpak tudi najbolj radikalni eksistencialisti ne morejo prezreti dejstva, da človekovo svobodo pogojujejo zgodovinske okoliščine in psihofizične predispozicije. Toda znotraj teh okvirov ostajamo svobodni. Posledično smo odgovorni za vsa naša dejanja in posledično – ter hkrati na žalost – je to neločljivo povezano z občutkom tesnobe. Kadar tečeš po robu, je odločitev samo tvoja: boš vztrajal na začrtani poti ali boš naredil dva koraka v stran in zgrmel v prepad?

TEK V ČASU KORONAVIRUSA

1 2 3 4 5 6 7 8

Time	Value
1	1.2
2	1.5
3	2.0
4	2.8
5	3.8
6	5.2
7	7.2
8	10.0

1. POGLAVJE

Tek v času koronavirusa

Mi smo svobodni.

– EKATARINA VELIKA, *ZID*

Kljub vsem zdravstvenim, ekonomskim in sociološkim preglavicam, ki jih je – in jih še bo – povzročila pandemija koronavirusa, je šlo Homo sapiensu v njegovi približno pol milijona let dolgi zgodovini že bistveno slabše. Pravzaprav se ni treba ozreti tako daleč; zadostuje nekaj brskanja po zgodovinskih knjigah. Tako sem se spomnil na knjigo *Podivjana celina*, s pomočjo katere sem si pred leti krajšal čas na plaži. V njej britanski zgodovinar Keith Lowe genialno in, kar je za zgodovinarja najpomembneje, nepristransko popiše, kako je bil videti velik del Evrope po koncu druge svetovne vojne. Vladal je popoln kaos: ni bilo infrastrukture, ni bilo institucij, po deželah so blodili preživeli vojaki, osvobojeni vojni ujetniki, taboriščniki, ranjenci; številni so bolj kot na ljudi spominjali na okostnjake. Nekatera mesta so skoraj izginila z zemeljskega obličja. Ogromno je bilo vojnih sirot, preživelih po

popolnem čudežu, kosila je lakota, ljudje so jedli čebulice tulipanov, travo in lubje.

»Po koncu vojne je bilo popolnoma normalno, da so se matere in gospodinje prostituirale za konzervo hrane ali tablico čokolade. Prostituirale so se tudi komaj dvanajstletne deklice. Črnoborzijanci so po Italiji poleg ponarejenega žganja zaveznikom za drobiž ponujali tudi deklice in dečke. Stradajoči Evropejci so bili pripravljene žrtvovati vse za prgišče hrane,« je ob izidu slovenskega prevoda Brede Biščak v intervjuju za *Sobotno prilogo* pripovedoval Lowe.

Najhujše je ostalo očem skrito. Možje, ki jih je še več desetletij preganjala posttravmatska stresna motnja. Ženske, ki so preživele množična posilstva, to najgrozovitejše vojno orožje. Ostale so psihološke travme in razprtije, ki jih ne znamo preseči niti potomci potomcev ljudi, ki so tedaj stali v prvih bojnih linijah in soustvarjali zgodovino. Delitev na bele in rdeče. Strah pred uničenjem: kaj če katerega od svetovnih voditeljev popade tista vrtoglava tesnoba, prst položi na rdeči gumb in nas vse pošlje v prepad?

V teh okoliščinah je Sartre napisal esej *Konec vojne*, v katerem je prosil bralce, naj se odločijo, kakšen svet si želijo – in ga tudi uresničijo. Zapisal je, da se moramo odslej nenehno zaveдати, da lahko hote uničimo sami sebe. Pri tem nas ne more ustaviti nič, razen naših svobodnih odločitev. Če želimo preživeti, se moramo odločiti, da bomo živeli. Britanska pisateljica

Sarah Bakewell v knjigi *V kavarni eksistencialistov* ugotavlja, da se najpomembnejše vprašanje, ki si ga je sredi štiridesetih let zastavil ta filozofski zvezdnik v nastajanju, glasi: Če smo svobodni, kako lahko v teh težkih časih najbolje uporabimo svojo svobodo?

Svoboda med štirimi stenami

Koronavirus torej ni takšen bavbav, kot vas strašimo mediji, vladni govorec Jelko Kacin in še kdo drug. Le družba je pomehkužena. Pa vendarle se velja s Sartrovo strastjo znova vprašati: Če smo svobodni, kako lahko v teh težkih časih najbolje uporabimo svojo svobodo?

Z omenjanjem svobode in epidemije v istem stavku se sicer hitro znajdemo na spolzkem terenu: za koliko svoboščin nas je prikrajšal ta mikroorganizem, ki ga je srbska stroka še pred nekaj meseci oklicala za »najbolj smešen virus v zgodovini, ki obstaja le na internetu«! Najbolj na udaru je bila svoboda gibanja. V Sloveniji smo bili več kot mesec dni zaprti v svoji občini, če nismo imeli oprijemljivega razloga (večinoma vezanega na službo), da bi jo zapustili. Tudi pohajkovanje v paru, kaj šele v večji skupini, je bilo odsvetovano. Prav tako rekreacija v dvoje. Pa množične prireditve, od kulturnih do športnih, domače zabave, pikniki, potovanja v tujino ... Svobodni smo bili le med štirimi stenami ali v samoti. Ampak na ta način so svobodni tudi zaporniki, kar

socialnemu bitju, kot je človek, ni v posebno uteho. Dodatno prekletstvo je predstavljala vseprisotnost nove bolezni: če smo konec leta 2017 pametovali o kriptovalutah, se je zdaj prebudil epidemiolog v nas. Le da so šank debate postale zoom debate, pohlep ob misli na hiter zaslužek pa strah pred prihodnostjo. Ali kot je v romanu *Kuga* zapisal Albert Camus: »Tale svinjska bolezen! Celo tisti, ki je nimajo, jo nosijo v srcih.«

Slabši novinar, boljši tekač

K sreči tretja vlada Janeza Janše, ki je priseгла le dan po razglasitvi epidemije, nikoli ni popolnoma prepovedala rekreacije. V nekem trenutku so bili zaprti vsi športni objekti, prostočasno gibanje pa je bilo omejeno na temu namenjene površine – parke in sprehajalne poti. Tukaj se začinja moja tekaška svoboda: v okviru danih duševnih dejavnikov (ravno kar sem razdril več kot pet let trajajoče ljubezensko razmerje), fizičnih dejavnikov (moja moč, hitrost in vzdržljivost so bolj kot na nekoga, ki je še pred par leti veljal za razmeroma perspektivnega slovenskega srednjeprogaša, spominjale na rekreativca v krizi srednjih let), zgodovinskih okoliščin (svetovna zdravstvena organizacija je pred nekaj dnevi razglasila pandemijo) in omejitev gibanja (teči sem smel le okoli Rožnika ali po Poti spominov in tovarštva) sem bil svoboden.

Ponekod te sreče niso imeli. Najhuje je bilo v Španiji, kjer starejši od 14 let kar sedem tednov niso smeli na prosto brez opravičljivega razloga. Nič sprehajanja, nič kolesarjenja, nič tekanja. Izhodi so bili dovoljeni le za nakup hrane ali obisk lekarne. Tudi v prvih tednih po tem, ko je vlada odpravila najstrožje ukrepe, je gibanje ostalo sila omejeno. Bere se kot slaba orwellovska šala, toda predpisi so bili spočetka videti nekako takole: med 6. in 10. uro zjutraj ter 20. in 23. uro lahko odidejo ven osebe, stare od 14 do 70 let; med 10. in 12. uro ter 19. in 20. uro to lahko storijo starejši od 70 let. Med opoldnevom in 19. uro so na vrsti družine z otroki. Od svojega bivališča so se lahko oddaljili največ kilometer, tudi ukvarjanje s športom je bilo zapovedano znotraj določenih meja. »Karantena je bila v resnici tako stroga, da zdaj, ko je končno napočil trenutek, ko lahko gremo ven, človek okleva med željo po sprehodu, ki bi mu zbistril misli, in ponotranjenim prepričanjem, da moraš ostati doma. To te spodbuja, malodane sili, da nazadnje res ostaneš v stanovanju,« je sredi maja za *Delo* povedal Ricardo Harrison, španski novinar, ki živi in dela v Madridu. Mestu, ki bi si ga po njegovih besedah »kateri koli virus izbral za širjenje«. Mestu, v katerem »je uveljavljeno prepričanje, da je razgibano družbeno življenje eden od ciljev, ki jih je v življenju treba doseči, in hkrati pot do osebne sreče. To zadeva tudi tako vsakdanja dejanja, kot je pozdravljanje – najbolj običajen pozdrav je objem ali dva poljuba.«

Hudo je bilo tudi v Italiji, na katero smo bili zaradi neposredne bližine, pa tudi zaradi zgojnejšega izbruha epidemije, še bolj pozorni kot na Španijo. Od 23. februarja, ko so zabeležili prvo smrt, je do sredine avgusta v Lombardiji umrlo približno 17.000 ljudi, okuženih s koronavirusom, kar znaša skoraj polovico vseh ljudi v naši zahodni sosedi, ki so bili v času smrti okuženi s koronavirusom. (Na tem mestu mora spregovoriti moj pedagoški eros: pritisk mi naraste vsakič, ko zalotim kakšnega pisca, nezmožnega razlikovanja med pojmom »umrli s/z« in »umrli za« koronavirusom. Če bi bili pozorni na to razliko, bi bila moralna panika, ki je zajela del družbe in ki ne koristi nikomur poštenemu, občutno manjša.)

Ne čudi, da je prav predsednik te severnoitalijanske pokrajine italijansko vlado pozval k zaostritvi ukrepov; med drugim se je zavzel za prepoved rekreacije na prostem. Rim njegovih želja ni uslišal in rekreativcev ni bilo mogoče kazensko preganjati, če so »motorično dejavnost« izvajali v radiju enega kilometra od bivališča. Če temu prištejemo, da so Italijani zaprli vse parke, to *de facto* pomeni prepoved rekreacije na prostem: z izjemo gorečnežev, ki jim nabijanje krogov po betonu in asfaltu okoli doma ne pomeni ovire.

Teh gorečnežev ne primanjkuje v nobeni zahodni družbi, tudi sam bi se štel mednje. Prav tako bi, po prebranem sodeč, mednje uvrstil dopisnika RTV Slovenija Janka Petrovca, čigar

televizijske prispevke in spletni dnevnik, ki je nato prerasel v knjigo *Karantena. Rim.*, smo Slovenci spremljali z velikim zanimanjem.

Petrovec piše, da je pogruntal metodo, kako policijske patrulje, karabinjerje in vojake odvrniti od tega, da bi ustavljali mimoidočega rekreativca in preverjali, ali »motorično dejavnost« izvaja znotraj dovoljenih meja. »Prvič, švicaj. Drugič, obraz trpeč. Tretjič, osebna v rokavčku, pa da se vidi. Četrtrič, brez maske, ker se policaji bojijo okužbe. Petič, teci.«

Še preden so zaprli parke, je priznal, da ga je vsakič, ko je odtekel tjakaj, grizla vest. Da se ne bi po naključju komu približal. Ko sem se takole sprva nezavedno, pozneje pa tudi zavedno primerjal z njim (kaj hočeš, oba novinarja, oba rada tečeva, mar ni logično?), sem zapazil več razlik.

Prvič, podobnih pomislekov nisem imel. Najbrž iz dveh razlogov: ker sem preveč lahkomišeln in ker situacija v Sloveniji, kakor koli obračamo, niti približno ni bila tako resna kot na Apeninskem polotoku. Sem pa večkrat pomislil, kako zoprno mora biti življenje paranoikov in čistunov, ki v vsakem predmetu ali osebi vidijo potencialni vir nesnage in okužbe.

Drugič, Petrovec je boljši novinar kot jaz, jaz pa boljši tekač kot on. Za to ugotovitev ni treba biti posebno pameten, vendar iz nje lahko izpeljem tale sklep: še dobro, da se mi ni bilo treba izogibati policajem. Dopisnikova

pogruntavščina bi mi le težka koristila – ker potrebujem precej časa, da telo ogrejem do stopnje, ko lahko razvijem napor, zaradi katerega švicam in ki mi na obraz zvabi trpeče grimase. In ker, za razliko od novinarskega kolega, po izobrazbi nisem dramski igralec.

Potem ko je v svoji štiriletni dopisniški kariери s prizorišča poročal o terorističnem napadu v Nici, posledicah potresov v mestecu Amatrice, reševanju beguncev na ladji Aquarius in zrušenju viadukta v Genovi, se je Petrovec zaradi epidemije koronavirusa znova znašel v epicentru dogajanja. Posledično je zopet delal kot nor; v dnevniku priznava, da so bili med karanteno sila redki dnevi, ko je oddelal zgolj običajen, osemurni delavnik. Zato je njegov razmislek, ki se mu je porodil med tekom po rimskih ulicah, ki ga zapiše ob koncu knjige *Karantena. Rim.*, nekoliko paradoksalen. Mi je pa bil zelo všeč, četudi sam pravi, da je »zapisano morda čisti nesmisel«.

Skratka, Petrovec razmišlja nekako takole. Življenje v času koronavirusa je poskušnja naše bodočnosti. Več časa, manj dela. Že zdaj v 60-milijonski Italiji dela samo 25 milijonov ljudi, toda kljub temu jih še enkrat toliko vsak mesec zvozi brez pretiranih odrekani; med temi petdesetimi milijoni ni ne duha ne sluha o absolutni revščini, vsi si lahko privoščijo vsaj kakšen teden počitnic. Še pred petdesetimi leti, piše Petrovec, je delalo bistveno več ljudi in bistveno manj jih je šlo na počitnice.

Prehajanje v družbo brez dela je po njegovem torej v teku, fraze »pravica do dela« pa se oklepamo zato, ker smo dediči industrijske revolucije: z delom opredeljujemo, osmišljamo in vrednotimo naše bivanje. Zato bo treba v družbi brez – oziroma z manj – dela treba razviti načine, kako osmisliti svoj obstoj. Pri tem se, razmišlja nadalje, nemara velja ozreti k staroveškim Grkom in njihovem reku: spoznaj samega sebe. »Gre za zamudno nalogo, ki človeku mimogrede povsem zapolni življenje,« je sklenil, medtem ko je s hitrostjo nekaj manj kot šest minut na kilometer brzel proti domu.

S tezo o prehajanju v družbo brez dela se ne bi mogel močneje strinjati. Četudi nikoli nisem bil z vsem srcem pri tej stvari, sem o tehnologiji pisal prevečkrat, da bi menil nasprotno. Oseba, ki me je v tem pogledu najmočneje nagovorila, je gotovo tajvanski strokovnjak za umetno inteligenco Kai-Fu Lee.

Hrbtna plat utopije

Jasni in težko dosegljivi cilji so praviloma najbolj privlačni. Morda je prav to glavni razlog, zakaj je šport tako priljubljen; cilje je mogoče postaviti nemogoče visoko, ni jih težko določiti in so zelo oprijemljivi: zmaga, rekord, norma, preboj v višji rang tekmovanja ... To je hkrati eden glavnih razlogov, zakaj končani športni karieri pogosto sledi duševna stiska: ciljne usmerjenosti ni več in nastane praznina.

Tudi končni cilj umetne inteligence – ustvariti stroj s človeško inteligenco – je (bil) tako jasen kot tudi zahteven, zato ni bilo presenetljivo, da je že na začetku privabil številne vrhunske strokovnjake. Eden izmed njih je dr. Kai-Fu Lee, ki je v knjigi *Velesili umetne inteligence: Kitajska, Silicijeva dolina in novi svetovni red* natančno in razumljivo opisal, katere spremembe nas po njegovih ocenah čakajo v ne tako oddaljeni prihodnosti.

Pred letom in pol se je v Sloveniji mudil Jeremy White, odgovorni urednik tehnološke revije *Wired*. Podobno kot Lee tudi on velja za veliko živino v svetu digitalne tehnologije; ni le novinar in urednik, je tudi guru, čigar nasvete poslušajo vodje številnih uspešnih podjetij. Med pogovorom na Brdu pri Kranju mi je večkrat dejal, da se z izginjanjem poklicev in posledično brezposelnostjo ni smiselno obremenjevati: umetna inteligenca bo poskrbela, da bo v novi – tehnološki – družbi dovolj služb za vse; omenjal je predvsem upad števila šoferjev tovornih vozil na eni in porast števila upravljalcev dronov na drugi strani. Vanj nisem posebej drezal in med tipkanjem intervjuja mi je bilo najbolj žal, da ga nisem vprašal, koliko upravljalcev dronov bomo potrebovali.

Lee si, nasprotno, ne zatiska oči pred neprijetno resnico. Utopično gleda na potencial človeškega znanja, hkrati pa dopušča možnost, da tehnološka utopija pokaže svojo hrbtno plat. Nov svetovni red – brez enakosti

in svobode – po njegovem ni tako nemogoč scenarij, kot bi si želela večina tehnoloških navdušencev. Avtomatizacija in robotizacija dobršnega dela poklicev bosta vodili v množično brezposelnost, umetna inteligenca bo povzročila tudi globalno gospodarsko neenakost, saj po naravi teži k monopolu. Dobički tehnoloških gigantov bodo leteli v nebo, slabo plačani delavci držav v razvoju pa bodo ostali brez dela. »To bo izpodbilo spodnje kline na lestvici gospodarskega razvoja. Revne države ne bodo mogle poganjati gospodarske rasti s cenanim izvoznim blagom, kar je edina neizpodbitna pot, ki je države, kot so Južna Koreja, Kitajska in Singapur, potegnili iz revščine,« sklepa Lee.

Tisti, ki se ne strinjajo z njim, pogosto omenjajo izuma, ki sta zaznamovala prvi industrijski revoluciji: parni stroj in elektriko. Oba sta ustvarila več novih delovnih mest, kot izpodrinila starih, pri obeh je šlo »za manjšanje strokovnosti«. Zahtevna ročna opravila je zamenjala preprostejša industrijska proizvodnja, trg delovne sile se je razširil, neenakost se je zmanjšala, gospodarstvo se je okrepilo, izboljšal se je tudi življenjski standard.

Te ugotovitve bi težko prenesli na digitalno revolucijo. Andrew McAfee in Erik Brynjolfsson v knjigi *The Second Machine Age (Druga strojna doba)* pišeta o »velikem razklopu«: v zadnjih tridesetih letih produktivnost v ZDA nenehno raste, medtem ko srednja vrednost dohodka in zaposlenost stagnirata. Strokovna delovna sila

ima v novonastalih poklicih praviloma prednost, kar ni slabo *per se*, pomeni pa ogromno razliko v primerjavi s preteklostjo. Razmah informacijskih in komunikacijskih tehnologij gotovo ni edini, je pa pomemben dejavnik pri tem pojavu. V dobi umetne inteligence bo njegov vpliv še bolj viden, je prepričan Lee.

Zmagovalcem bodo ostale sladke skrbi, kako razdeliti in potrošiti denar v družbi, kjer stroji ustvarijo večino dobička. Katera opravila iz vsakdanjega življenja (vožnja, nakupovanje, pospravljanje) prepustiti algoritmom in katera ne? Kako zapolniti višek prostega časa? S tekom, lenarjenjem, omamljanjem, druženjem, razmišljanjem, branjem, gledanjem, poslušanjem? Bo »mali človek«, me je zanimalo, sploh imel kaj vpliva na te odločitve? Bo lahko izbral med običajnim in pametnim nakupovalnim vozičkom ali mu bo na voljo le slednji?

»Skoraj nemogoče je podati natančno napoved, vseeno pa verjamem, da bodo inženirji in investitorji premogli dovolj občutka in bodo pametne naprave razvijali v smeri, ki ne bo zavezujoča, temveč bo odvisna od želja in potreb uporabnika,« mi je po elektronski pošti odgovoril Lee in opozoril, da se nam obeta nekaj veliko pomembnejšega od družbenih in gospodarskih sprememb. »Ko bodo stroji nadomestili vse več ljudi, si bomo morali odgovoriti na pomembno vprašanje, kaj pomeni biti človek v dobi inteligentnih strojev.« Kaj pomeni biti človek v svetu, v katerem bodo roboti namesto

njega opravili vsa nujna opravila in v katerem bo lahko osemdeset, devetdeset ali sto let povsem dostojno živel, ne da bi proti plačilu delal eno samcato uro. Mar doktor Lee ne govori o nečem podobnem kot Janko Petrovec?